

شاخص‌های راستی آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه انرژی، صنعت و فناوری هوایی

معاونت مطالعات تولیدی

کد موضوعی: ۳۱۰
شماره مسلسل: ۱۷۴۷۱
فروردین‌ماه ۱۴۰۰

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
فصل اول - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه انرژی	۳
مقدمه	۳
۱- تحریم‌های عمده آمریکا و تأثیرات آن در بخش انرژی	۴
۱-۱- اهمیت تحریم‌های آمریکا در بخش انرژی	۴
۱-۱-۱- قراردادهای فاینانس‌های خارجی برای توسعه صنعت نفت	۴
۱-۱-۲- تحریم‌های مرتبط با فروش تجهیزات تولید بنزین و فراورده‌های نفتی	۴
۱-۱-۳- ممنوعیت واردات تجهیزات مرتبط با تولید نفت، گاز و صنایع پتروشیمی	۴
۱-۱-۴- تعلیق فعالیت‌های هسته‌ای	۵
۱-۲- تأثیر تحریم‌ها بر بخش انرژی	۵
۱-۲-۱- حمل‌ونقل و انتقال نفت خام ایران و مشارکت در پروژه‌های توسعه نفت و گاز در داخل و خارج ایران	۵
۱-۲-۲- تشدید چالش‌های تأمین مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز صنعت برق	۵
۱-۲-۳- عدم وصول درآمدهای حاصل از صادرات برق ایران	۶
۲- راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در بخش نفت و گاز	۶
۳- راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در بخش برق	۹
جمع‌بندی	۹
فصل دوم - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه صنعت	۱۱
مقدمه	۱۱
۱- شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت پتروشیمی	۱۲
۱-۱- بازارهای صادراتی محصولات پتروشیمی	۱۲
۱-۱-۱- شاخص‌های راستی‌آزمایی	۱۳
۱-۲- تأمین مالی و سرمایه‌گذاری	۱۳
۱-۲-۱- شاخص‌های راستی‌آزمایی	۱۳
۱-۳- حوزه تحریم دانش فنی، تجهیزات و کاتالیست	۱۳
۱-۳-۱- شاخص‌های راستی‌آزمایی	۱۳
۱-۴- خدمات پشتیبانی صنعت پتروشیمی	۱۴
۱-۴-۱- شاخص‌های راستی‌آزمایی	۱۴

۱۴	۲. شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت خودروسازی
۱۵	۲-۱. عقد قرارداد و تأمین تجهیزات
۱۵	۲-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۱۵	۲-۲. قطعات گلوگاهی و دانش فنی
۱۵	۲-۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۱۶	۳. شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت لوازم خانگی
۱۶	۳-۱. تأمین مواد اولیه و قطعات
۱۶	۳-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۱۶	۳-۲. تأمین مالی و سرمایه‌گذاری
۱۶	۳-۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۱۷	جمع‌بندی
۱۷	پیوست
۱۸	فصل سوم - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه فناوری هوایی
۱۸	مقدمه
۱۸	تبیین موضوع
۱۸	۱. تأمین هواپیما و قطعات
۱۹	۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۱۹	۲. تعمیر و نگهداری
۲۰	۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی
۲۰	۳. هوانوردی عمومی
۲۰	جمع‌بندی و پیشنهاد
۲۲	پی‌نوشت‌ها



شاخص‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه انرژی، صنعت و فناوری هوایی

چکیده

رهبر انقلاب در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی (۱۳۹۹/۱۱/۲۹) درباره سیاست جمهوری اسلامی در مورد برجام فرمودند: «حرف‌هایی زده می‌شود، وعده‌هایی داده می‌شود. من می‌خواهم امروز فقط همین یک کلمه را بگویم؛ بگویم ما حرف و وعده خوب خیلی شنیده‌ایم که در عمل، آن حرف‌ها و وعده‌ها نقض شده و ضدش عمل شده. حرف فایده ندارد، وعده فایده ندارد؛ این دفعه فقط عمل، عمل؛ عمل از طرف مقابل را ببینیم، ما هم عمل خواهیم کرد. با حرف و وعده و اینکه ما این کار را خواهیم کرد، آن کار را خواهیم کرد جمهوری اسلامی این دفعه قانع نخواهد بود، مثل گذشته نخواهد بود. علاوه بر این بحث راستی‌آزمایی هم از بحث‌های بسیار مهمی است که ما حتماً بر آن تأکید داریم. ما وقتی تعهداتمان را در چارچوب برجام اجرا می‌کنیم، نماینده آژانس نظارت دارد. این کاری است که نمایندگان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی انجام می‌دهند و آنها مشخص می‌کنند که تعهد ایران انجام شده یا انجام نشده است. سابقه کار ما روشن است. ما وقتی موردی را قبول می‌کنیم، به تعهداتمان هم عمل می‌کنیم؛ اما در ارتباط با لغو تحریم‌هایی که باید آمریکایی‌ها انجام بدهند، ما باید به‌عنوان کشور ذی‌نفع راستی‌آزمایی کنیم؛ یعنی اگر آمریکایی‌ها می‌گویند ما تحریم نفت یا پتروشیمی ایران را برداشتیم، ما نمی‌توانیم فقط به امضای یک نامه یا اعلام موضع رضایت بدهیم. اگر امضاء همراه با فرایندی برای راستی‌آزمایی اقدامات نباشد، معنی ندارد. به‌طور مثال، نفت فروختن ما یکسری لوازمی دارد. شرکتی که می‌خواهد از ایران نفت بخرد، نباید از تحریم‌شدن توسط آمریکا هراس داشته باشد. درحقیقت مجموعه‌ای از تحریم‌ها باید لغو بشود تا فروش نفت به‌صورت دقیق و کامل انجام شود. یعنی اگر اعلام شود که تحریم نفت ایران لغو شد، فی‌نفسه نمی‌تواند کفایت کند. باید در کنارش تضمین‌هایی هم وجود داشته باشد که مشکلی برای فروش نفت هم پیش نیاید».

براساس فرمایشات مقام معظم رهبری، هدف این گزارش ارائه شاخص‌هایی جهت راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها در بخش‌های انرژی، صنعت و فناوری هوایی است. نتایج این گزارش در بخش انرژی نشان می‌دهد که تحریم صادرات نفت یکی از ارکان مهم تحریم‌های وضع شده توسط آمریکا می‌باشد. پس از لغو یکباره تحریم‌های مرتبط با صادرات نفت و فرآورده، ضروری است انتفاع اقتصاد ایران از ناحیه رفع آن تحریم، در بازه زمانی مشخص و طی مراحل مختلف مورد راستی‌آزمایی قرار گیرد؛ این مراحل شامل اطمینان از انعقاد قرارداد فروش یکساله، حجم قرارداد فروش تا حداقل نیمی از سقف سهمیه ایران از اوپک، اطمینان از حمل‌ونقل نفتکش‌ها در آب‌های بین‌المللی و بنادر، سهولت در سوخت‌گیری، بیمه

شورای اسلامی

نفتکش، بیمه محموله و بیمه اتکایی و از همه مهم‌تر راستی‌آزمایی در مورد نقل و انتقال آزادانه و بی قید و شرط وجوه مالی سپرده شده حاصل از صادرات نفت است. در سایر موارد، تحریم‌های حاکم بر خرید کالا و تجهیزات نفت و گاز و صنعت برق کشور باید لغو شوند، به طوری که شرکت‌ها و فعالان این حوزه در کشور بتوانند سفارش خرید به صورت اعتباری را ثبت کنند و بدون حضور واسطه‌ها و از مبادی رسمی محموله‌ها ارسال و در گمرک کشور ثبت گردد. در خصوص قراردادهای نفتی، گازی و صنعت برق نیز شرکت‌های معتبر بین‌المللی بدون هراس با قرار ضمانت بتوانند وارد پروژه‌ها و قراردادهای بخش انرژی کشور شوند. راستی‌آزمایی انتفاع اقتصاد ایران از محل لغو تحریم‌های فوق، نیازمند طی شدن زمانی بین ۳ تا ۶ ماه است.

در بخش دوم گزارش یعنی بخش مربوط به صنعت و معدن، شاخص‌های راستی‌آزمایی در زیربخش‌های صنعت، پتروشیمی، صنعت خودروسازی و لوازم خانگی مورد بررسی قرار گرفت. از آنجایی که تحریم‌ها در بخش صنعت در ابعاد مختلفی تاثیرگذار است بازه زمانی راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها متفاوت خواهد بود. براساس نتایج این گزارش، راستی‌آزمایی انتفاع اقتصاد ایران از محل رفع تحریم حوزه‌های فوق‌الذکر بر مبنای شاخص‌هایی نظیر برگشت پایدار سهم ایران در واردات محصولات پتروشیمی بازارهای بین‌المللی به‌ویژه کشورهای اروپایی از طریق تدوین قراردادهای خرید بلندمدت، بهبود شرایط سرمایه‌گذاری خارجی در ایران از طریق ارتقاء رتبه‌بندی ایران توسط موسسات مالی و اعتباری معتبر خارجی، انعقاد قراردادهای تولید مشترک و امکان واردات مواد اولیه، قطعات گلوگاهی و تجهیزات مورد نیاز صنایع و صنایع معدنی داخلی با رعایت قانون حداکثر استفاده از توان تولید و خدماتی و حمایت از کالای ایرانی، تسریع در مراحل خرید و حذف اخذ مجوزهای تعریف شده در مراحل مختلف خرید، فروش مستقیم محصولات صنعتی و معدنی و عدم نیاز به تعویض بارنامه‌ها، حضور واسطه‌ها، لغو دستورالعمل‌های حقوقی مربوط به قرار گرفتن شرکت‌های فعال در حوزه صنعتی و معدنی ایران در لیست تحریم‌ها، انجام خواهد شد.

در حوزه فناوری هوایی نتایج این گزارش حاکی از آن است که سه بخش تأمین هواپیما و قطعات، تعمیر و نگهداری و هوانوردی عمومی بیشترین تأثیرپذیری را از تحریم و سیاست‌های مغرضانه آمریکا علیه ایران داشته‌اند. از جمله شاخص‌های راستی‌آزمایی پیشنهادی در حوزه فناوری هوایی می‌توان خرید مستقیم و بدون واسطه هواگرد خارجی به همراه ارائه خدمات آموزشی و پشتیبانی، لغو تحریم‌ها در موضوع تعمیر، نگهداری و پشتیبانی هواپیما و تأمین تجهیزات مربوط به عملیات فرودگاهی اشاره کرد.



فصل اول - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه انرژی

مقدمه

از سال ۱۹۹۶ دولت آمریکا و کنگره فشارها بر بخش انرژی ایران را آغاز کردند. تا قبل از سال ۲۰۱۱ عمده‌ترین منبع درآمدهای کشور، صادرات نفت و ارز حاصل از آن بود. رفته‌رفته با تدوین سیاستگذاری‌های اقتصادی این وابستگی بودجه‌ای به نفت روند کاهشی به خود گرفت. طی سال‌های ۲۰۱۱ الی ۲۰۱۵ تحریم‌های اقتصادی تحمیلی آمریکا بر ایران منجر شد که ایران نتواند به ۵۰ درصد از درآمدهای ارزی حاصل از صادرات در خارج از کشور دسترسی داشته باشد.^[۱] در دوران ریاست‌جمهوری اوباما، شورای امنیت سازمان ملل متحد در ۹ ژوئن سال ۲۰۱۰ قطعنامه ۱۹۲۹ را تصویب کرد. تمرکز این قطعنامه بر ایجاد نظام یکپارچه تحریم ایران از طریق تشدید فشار بر بخش انرژی، مالی و تجارت هوایی و دریایی با هدف جلوگیری از توسعه برنامه‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران بود. بلافاصله پس از صدور قطعنامه شورای امنیت، باراک اوباما، با امضای قانون «سیسادا» (CISADA)،^۱ قانون تحریم‌های جامع ایران را به مرحله اجرایی گذاشت.^[۲] وزارت خزانه‌داری آمریکا در ۱۹ نوامبر سال ۲۰۱۱ (۲۸ آبان سال ۱۳۹۰) برپایه قانون سیسادا بخش پتروشیمی، مالی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل ایران را به‌همراه بانک مرکزی تحریم کرد. سپس تحریم نفت ایران نیز از ژانویه سال ۲۰۱۲ (دی‌ماه ۱۳۹۰) وارد فاز اجرایی شد. تحریم‌هایی که با دامن زدن به افت ارزش برابری ریال ایران در برابر دلار آمریکا موجب رشد نرخ تورم، کاهش تولید و صادرات نفت شد. اما رشد قیمت جهانی نفت التیام‌بخش اقتصاد این کشور گردید، به‌طوری که با وجود رشد واردات و کاهش صادرات غیرنفتی، نرخ رشد اقتصاد از منفی ۵/۴ درصد در سال ۱۳۹۱ به منفی ۲/۲ درصد در سال ۱۳۹۲ رسید و نرخ بیکاری کاهش یافت.^[۳]

در تاریخ ۸ مه ۲۰۱۸ دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا بر خروج از برجام اصرار ورزید و تحریم‌های ثانویه را مجدداً اعمال کرد. سیاست دولت ترامپ بر اعمال فشار حداکثری بر ایران با هدف رکود شدید اقتصادی بر کشور تا روزهای پایان ریاست‌جمهوری وی رو به افزایش بوده است. پس از پایان معافیت‌های صادراتی نفت ایران به برخی از کشورها در ماه مه ۲۰۱۹، صادرات نفت کشور با کاهش قابل توجه روبه‌رو گردید.

دولت ترامپ با استناد به مقررات مختلف مرتبط با تروریسم، این کشور محموله‌های نفتی ایران و افرادی که در حمل‌ونقل نفت نقش دارند را مشمول تحریم کرد. در تاریخ ۴ سپتامبر ۲۰۱۹، دفتر کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا موسوم به OFAC^۲، با به‌روز کردن تحریم‌ها اعلام کرد که ارائه خدمات بانکرینگ (پشتیبانی عملیاتی در بنادر) برای محموله‌های نفتی ایران، نفتکش‌ها شرکت‌های اعلام شده

1. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act

2. OFAC: Office of Foreign Assets Control

مرتبط با حوزه نفت و افراد را تحت تحریم‌های ایالات متحده قرار می‌دهد. در گزارش به اجمال خسارت‌های ناشی از تحریم‌های آمریکا بر بخش انرژی با استناد به گزارش دفتر خدمات پژوهشی کنگره آمریکا^[۴] در خصوص تحریم‌های ایران (۱۸ نوامبر ۲۰۲۰) اشاره شده است.

۱. تحریم‌های عمده آمریکا و تأثیرات آن در بخش انرژی

۱-۱. اهم تحریم‌های آمریکا در بخش انرژی

۱-۱-۱. قراردادهای و فاینانس‌های خارجی برای توسعه صنعت نفت

نافرجام ماندن موافقتنامه اصولی میان شرکت ملی نفت ایران و کنسرسیوم شرکت‌های توتال فرانسه، شرکت ملی نفت چین (سی ان سی پی سی) و شرکت پتروپارس در آبان سال ۱۳۹۶ در طرح توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی به ارزش ۴ میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار از جمله مواردی است که به واسطه تحریم‌های آمریکا و بدعهدی هم‌پیمانان برجام بر صنعت نفت کشور وارد شد.

مطابق قانون تحریم ایران^۱، هر شخص یا شرکتی قصد سرمایه‌گذاری بیش از ۲۰ میلیون دلار در یکسال در بخش انرژی ایران داشته باشد مشمول تحریم خواهد شد. این قراردادهای شامل قراردادهای مهندسی، تدارکات و ساخت و گسترش و به‌روزرسانی پروژه‌های انرژی کشور است. فروش تجهیزات مرتبط با انرژی ایران در صورتی که ساختار این نوع فروش به‌عنوان سرمایه‌گذاری یا سرمایه‌گذاری‌های مستمر سودده باشد نیز مشمول تحریم است.

۱-۱-۲. تحریم‌های مرتبط با فروش تجهیزات تولید بنزین و فراورده‌های نفتی

فروش بیش از یک میلیون دلار در یک معامله (یا ۵ میلیون دلار معاملات متعدد در یکسال) درخصوص بنزین و فراورده‌های نفتی دیگر (به‌استثنای مازوت) و فروش تجهیزات و خدمات مرتبط با تولید بنزین به ایران مشمول تحریم است و تجهیزات و خدمات پالایشگاهی و بانکرینگ از مهم‌ترین موارد تحریمی به‌شمار می‌رود.

۱-۱-۳. ممنوعیت واردات تجهیزات مرتبط با تولید نفت، گاز و صنایع پتروشیمی

فروش انواع تجهیزات صنعت انرژی نظیر مته‌ها، پمپ‌ها، وکیوم‌ها و معاملات شرکت‌های جهانی خدمات نفتی با ایران به ارزش بیش از ۵ میلیون دلار مشمول تحریم است. ایران می‌تواند از کالاها و خدمات مرتبط با تولید محصولات پتروشیمی تا ۲۵۰۰۰۰ دلار (یا یک میلیون دلار در معاملات متعدد دوره

1. Iran Sanctions Act (ISA) , 1996.



۴-۱-۱. تعلیق فعالیت‌های هسته‌ای

براساس اقدامات برجامی، ایران به دنبال آن بود که در ازای برداشته شدن تحریم‌ها فعالیت‌های هسته‌ای از جمله غنی‌سازی اورانیم را محدود کند و بازرسان آژانس امکان نظارت مستمر بر فعالیت‌های هسته‌ای ایران را داشته باشند. چهار رکن اقدامات ایران در برجام عبارتند از:

۱. نگه داشتن سقف ذخیره اورانیم در سطح ۳۰۰ کیلوگرم

۲. نگه داشتن غنای اورانیم در سطح ۳/۶۷ درصد

۳. نگه داشتن تعداد سانتریفیوژهای «آی آر یک» در سطح ۵۰۶۰

۴. عدم تحقیق و توسعه در حوزه غنی‌سازی اورانیم

با خروج آمریکا از برجام، پنج کشور باقی‌مانده در توافق هسته‌ای (روسیه، چین، بریتانیا، فرانسه و آلمان) به‌خصوص سه کشور اروپایی پشتیبانی از برجام و توافق هسته‌ای را فرصتی مناسب برای ادامه نظارت‌ها و طولانی کردن دستیابی ایران به دستاوردهای ارزنده هسته‌ای می‌دیدند. با عدم پایبندی کشورهای هم‌پیمان به برجام، ایران رفته‌رفته دو رکن از چهار اقدام برجامی خود اعم از سطح ذخیره اورانیم و سطح غلظت اورانیم ذکر شده در برجام را کنار گذاشت (براساس بند شفافیت و اقدامات اعتمادساز ماده (۲۶) و بند سازوکار حل اختلاف، مواد (۳۶) و (۳۷) برنامه جامع اقدامات مشترک (برجام)).^[۸]

۲-۱-۱. تأثیر تحریم‌ها بر بخش انرژی

۱-۲-۱. حمل‌ونقل و انتقال نفت خام ایران و مشارکت در پروژه‌های توسعه نفت و گاز در

داخل و خارج با ایران

تشدید تحریم‌های بین‌المللی به شرکت‌های حمل‌ونقل و کشتیرانی همچنین ایجاد محدودیت از طرف شرکت‌های بیمه برای ورود به آب‌های ایران و افزایش قیمت‌ها، صنعت بانکرینگ کشور را از حالت اقتصادی دور کرد. این عوامل باعث شد که حتی با تغییر شرایط قیمتی محاسبه هزینه سوخت، توسط شرکت ملی پخش، جهت افزایش انگیزه برای بانکرینگ، فعالیت‌های شرکت‌های بانکرینگ و به تبع آن سهم ایران در بازار منطقه تنزل یابد.

۲-۲-۱. تشدید چالش‌های تأمین مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز صنعت برق

در حال حاضر، برای ساخت تجهیزات صنعت برق وابستگی به مواد اولیه وارداتی وجود دارد. در دوران تحریم، چالش‌های تهیه مواد مورد نیاز موجب افزایش هزینه‌ها و به تبع آن بالا رفتن قیمت تمام شده

شورای اسلامی

محصولات صنایع برق، به خصوص محصولات پرمصرف این صنعت شده است.

مشکلات و موانع مرتبط با تحریم‌ها شامل موارد زیر می‌گردد:

- عدم امکان صدور تضامین بانکی
- عدم امکان انتقال پول به شرکت‌های صادرکننده تجهیزات از خارج کشور
- عدم امکان انتقال پول به خارج کشور جهت واردات مواد اولیه
- عدم امکان پذیرش گشایش معامله اعتبار اسنادی برای شرکت‌های ایرانی و یا دارای سهامدار ایرانی
- عدم امکان صدور ویزا در بسیاری از کشورها برای نمایندگان شرکت‌ها و فعالان صنعت برق
- اجرایی نشدن قراردادهای انتقال تکنولوژی شرکت‌های ایرانی با شرکت‌های مطرح اروپایی و آسیایی
- با تشدید تحریم‌ها، صنعت برق نیز مانند سایر صنایع در زمینه تأمین مواد اولیه (از جمله فلزات اساسی) و برخی تجهیزات وارداتی دچار مشکل شد. عدم امکان انتقال گرافیت (مورد استفاده در صنعت ارتینگ و حفاظت در برابر صاعقه) از کره جنوبی به ایران و بلوکه شدن محموله طرف ایرانی در گمرک کره جنوبی از مصادیق اثر تحریم بر بخش برق است. عدم امکان جابه‌جایی پول بین شرکت مپنا بین‌الملل و بانکی‌های دارای روابط کارگزاری با مپنا و عدم توفیق گروه مپنا در انعقاد قرارداد انتقال دانش فنی از شرکت زیمنس علی‌رغم موافقت شرکت مذکور نیز در اثر تحریم گزارش شده است. همچنین، با توجه به عدم همکاری شرکت‌های بزرگ با ایران، ادامه قراردادهای سرمایه‌گذاری در حوزه تولید برق توسط شرکت‌های خارجی در حاله‌ای از ابهام قرار گرفته است.

۱-۲-۳. عدم وصول درآمدهای حاصل از صادرات برق ایران

درآمدهای حاصل از صادرات برق به کشورهای همسایه سهم بسزایی در تأمین نقدینگی مورد نیاز صنعت برق دارد. وصول درآمدها به صورت تهاتری یا با واسطه، وجود محدودیت‌ها و سنگ‌اندازی‌ها برای دریافت پول و انتقال از بانک‌های خارجی به کشور، سبب شده اخذ مطالبات وزارت نیرو و شرکت توانیر سخت‌تر و در برخی موارد ناممکن شود.

۲. راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در بخش نفت و گاز

تحریم‌های ظالمانه آمریکا در بخش نفت و گاز به‌طور عمده شامل چهار حوزه زیر می‌شود:

۱. حوزه صادرات نفت و فراورده‌های نفتی از منظر مشتریان و بازارهای صادراتی
۲. حوزه پولی و بانکی و خدمات مرتبط با صادرات نفت
۳. حوزه تأمین کالا، تجهیزات و دانش فنی مورد نیاز صنعت نفت



۴. حوزه تولید، توسعه و سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز ایران و تأمین منابع مالی آن لغو تحریم در هریک از حوزه‌های فوق نیاز به طی مراحل دارد تا این اطمینان برای جمهوری اسلامی ایران حاصل شود که تحریم‌ها کاملاً لغو شده است. جهت راستی‌آزمایی از لغو تحریم در هریک از موارد فوق مراحل به‌ترتیب شرح داده می‌شود:

۱. حوزه صادرات نفت و فراورده‌های نفتی از منظر مشتریان و بازارهای صادراتی: ایران به‌عنوان یکی از اعضای اوپک سهم مشخص از صادرات نفت خام را به‌خود اختصاص می‌دهد. برگشت به وضعیت قبل از تحریم یعنی اطمینان از اجرای موارد زیر:

- مشتریان قبلی یا جدید ایران بدون نگرانی به معامله نفت، میعانات گازی و یا فراورده‌های نفتی با ایران بپردازند. شروع این فرایند با خرید تک‌محموله در مدت کوتاه صورت می‌گیرد و مقدمات قراردادهای سالیانه خرید نفت بلافاصله تنظیم و انعقاد قرارداد صورت می‌گیرد. در صورت وجود آرامش در بازار نفت و عدم هراس مشتریان نفت ایران این فرایند طی یک ماه می‌تواند صورت گیرد. راستی‌آزمایی این مورد می‌تواند براساس میزان انعقاد قرارداد فروش نفت تا سقف نیمی از سهم ایران از نفت اوپک مورد نظر قرار گیرد.

- رفع موانع در انتقال پول نفت از خریداران از جمله مواردی است که در راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها تا انعقاد قراردادهای سالیانه و شروع فروش نفت، می‌بایست مداوم رصد شود.

- رفع تحریم معامله با بخش‌های کشتیرانی و کشتی‌سازی ایران و بنادر. عبور آزادانه کشتی‌های نفتکش ایران و یا سایر کشتی‌هایی که محموله نفت ایران را در آب‌های آزاد حمل می‌کنند و از بنادر مختلف عبور می‌کنند می‌بایست طی یک ماه پس از انعقاد قراردادهای یکساله مورد راستی‌آزمایی قرار گیرد. استفاده از خدمات بنادر و سوختگیری آزادانه نیز می‌بایست مورد راستی‌آزمایی قرار گیرد.

- لغو تحریم بیمه صادرات نفت ایران. در صادرات نفت بیمه یکی از ارکان مهم محسوب می‌شود که شامل بیمه نفتکش، بیمه محموله نفت و از همه مهم‌تر بیمه اتکایی^۱ ناظر بر بیمه پالایشگاه‌های مصرف‌کننده نفت خام است. بخشی از تحریم‌ها علیه ایران شامل ممنوعیت بیمه محموله‌های نفتی ایران است. اما بعداً تحریم بیمه‌ای بر پالایشگاه‌های استفاده‌کننده از نفت ایران متمرکز شده است، زیرا شرکت‌های بیمه‌ای نگران قرار گرفتن در معرض مجازات‌های اتحادیه اروپا هستند.

۲. حوزه پولی و بانکی و خدمات مرتبط با صادرات نفت: همان‌طور که در بالا نیز اشاره شد، تحریم‌های پولی و بانکی یکی از تحریم‌های اثرگذار بر فروش نفت است به‌طوری که در صورت صادرات نفت ایران، مشکلاتی برای انتقال وجوه، کشتیرانی و بیمه و حمل‌ونقل آن وجود دارد. راستی‌آزمایی در

۱. شرکت بیمه اتکایی یا بیمه مجدد، شرکتی است که شرکت‌های بیمه دیگر را که خود از ضررهای احتمالی مصون نیستند، بیمه می‌کند. طبق قوانین اکثر کشورها، شرکت‌های «بیمه مستقیم» مجبور به عقد قراردادهای بیمه اتکایی هستند تا منافع مشتریان محفوظ بمانند.

شورای اسلامی

ارتباط با نظام انتقال ارز از مبادی بین‌المللی به بانک مرکزی ایران و مؤسسات مالی طی سه تا شش ماه قابل ارزیابی است. این نقل‌وانتقالات مالی ناظر بر تمام مراحل صادرات نفت خام خواهد بود.

۳. حوزه تأمین کالا، تجهیزات و دانش فنی مورد نیاز صنعت نفت: کالا، تجهیزات و قطعات صنعت نفت شامل بخش‌های بالادست شامل حفاری، اکتشاف، تأسیسات تحت و سطح‌الارضی تولید و مخازن ذخیره و بخش پایین‌دستی شامل پالایشگاه‌ها، پتروشیمی، فراورش و انتقال گاز و نفت می‌شود. در بازه زمانی ۱۳۶۱ تا ۱۳۹۰ میزان خرید خارجی اقلام بخش نفت و گاز تقریباً چهار برابر خرید داخل است. این آمار نشان می‌دهد که علی‌رغم قانون حمایت حداکثر از تولید داخل هنوز مقدار قابل توجهی از اقلام صنعت نفت و گاز از خارج تهیه می‌شود. برای راستی‌آزمایی در این بخش مراحل ذیل باید طی شود:

- اطمینان از سهولت افتتاح LC بانکی از طرف خریداران کالا و خدمات نفت و گاز
- سهولت در سفارش خرید کالا و خدمات در حوزه نفت و گاز از شرکت‌های خارجی توسط شرکت‌های فعال نفتی

- سهولت در انتقال وجوه به فروشنده

- سهولت در حمل کالا از کشور مبدأ تا ورودی گمرک ایران. ارسال محموله‌ها باید بدون مانع صورت گیرد و توقفات پی در پی برای بازرسی روی آنها صورت نگیرد.

- سهولت در بیمه کالا توسط بیمه‌گران داخلی و خارجی

۴. حوزه تولید، توسعه و سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز ایران و تأمین منابع مالی آن: تولید روزانه نفت ایران قبل از تحریم‌ها در سال ۲۰۱۱ بالغ بر ۴/۱۷۱ میلیون بشکه نفت خام بود که سهم صادرات ۳/۶۱۸ میلیون بشکه نفت خام و ۵۳۳ هزار بشکه میعانات و میعانات گازی بوده است. با شروع تحریم‌ها از سال ۲۰۱۲ مقادیر صادرات نفت رفته‌رفته کاهش یافت و تا سال ۱۳۹۹ به کمترین مقدار خود (کمتر از یک میلیون بشکه نفت خام) رسید. البته در سال‌های اخیر با افزایش ظرفیت پالایشگاه‌های کشور بالغ بر ۲/۱۵ میلیون بشکه نفت خام و ۴۲۰ هزار بشکه میعانات در پالایشگاه خلیج فارس به‌عنوان خوراک، تحریم‌ها باعث شد که ایران به‌عنوان صادرکننده فراورده‌های نفتی تبدیل شود. در صورت رفع تحریم‌ها و افزایش توان صادراتی ایران توسعه میادین نفتی ضروری است که نیازمند سرمایه‌گذاری خارجی و مشارکت شرکت‌های بزرگ بین‌المللی است. در این راستا نباید توقع داشت که سرعت سرمایه‌گذاری خارجی بعد از تحریم‌ها زیاد باشد و علی‌القاعده کشورها بعد از اطمینان از عملیاتی شدن رفع کامل تحریم‌ها ورود خواهند کرد. باید گفت همانطور که راستی‌آزمایی شرکت‌های بین‌المللی نفتی جهت سرمایه‌گذاری و ورود به قراردادهای بزرگ برای آنها حائز اهمیت است برای کشور ما نیز در این



خصوص حائز اهمیت است. نوع قراردادهای شرکت‌های سرمایه‌گذار و یا فنی - مهندسی خارجی باید طوری تنظیم شود که در صورت بازگشت تحریم‌ها این شرکت‌ها نتوانند به راحتی کشور را ترک کنند و تضمین‌های قراردادی لازم مانع ترک تعهدات شود. انتظار می‌رود تدارک قراردادهای دارای تضمین بین ۳ تا ۶ ماه زمان نیاز داشته باشد.

۳. راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در بخش برق

همان‌طور که در بالا اشاره شد تحریم‌های صنعت برق ناظر بر خرید کالا و تجهیزات مورد نیاز در تولید، انتقال و توزیع صنعت برق است. برخی از کالاهای این صنعت نیز با توجه به بهانه کاربرد دوگانه قابل ثبت سفارش نیست. همچنین، در خصوص صادرات خدمات مهندسی و برق نیز این صنعت با چالش تضامین مالی مواجه است. در صورتی که تحریم‌ها لغو شود موارد زیر باید مورد راستی‌آزمایی قرار گیرد:

۱. تسهیل در انعقاد قرارداد خرید اقلام و تجهیزات صنعت برق با شرکت‌های خارجی. راستی‌آزمایی در این خصوص مطابق زمان قرارداد و ورود اولین محموله سفارش شده قابل زمان‌بندی است. در بهترین شرایط قرارداد خرید و تحویل محموله خریداری شده بین ۳ تا ۶ ماه زمان نیاز دارد.

۲. امکان افتتاح LC بانکی برای تمام فعالان صنعت برق جهت خرید تجهیزات و اطمینان از انتقال آزادانه وجوه مرتبط با این معاملات: استعلام از سندیکای برق، انجمن‌ها و شرکت‌های فعال برق راهکاری برای صحنه‌سنجی گشایش در این حوزه است. شروع تبادل مالی در این حوزه حداقل برای چند فقره خرید خارجی اقلام اساسی این صنعت این اطمینان را از اتصال بانک‌های کشور به بانک‌های بین‌المللی حاصل خواهد کرد. این مورد طی دو ماه از زمان لغو تحریم‌ها قابل راستی‌آزمایی است.

۳. تسهیل برای ارائه تضامین بانکی و انعقاد قرارداد برای صادرات برق و فروش خدمات فنی و مهندسی توسط سایر بانک‌های خارجی. این مورد حداقل سه تا شش ماه برای راستی‌آزمایی پس از لغو کامل تحریم‌ها نیاز دارد. علاوه بر این باید انتقال پول نظیر پول حاصل از صادرات برق نیز مورد راستی‌آزمایی قرار گیرد که خود بین ۳ تا ۶ ماه زمان خواهد برد.

جمع‌بندی

برجام بین ایران و ۱+۵ به‌منظور تعلیق جامع همه تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد و همچنین تحریم‌های چندجانبه و ملی مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران منعقد شد و اقداماتی را برای دسترسی به تجارت، فناوری، تأمین مالی و انرژی شامل می‌شود.^[۸] پس از برجام بلافاصله ایران به تمام اقدامات خود عمل کرد، ولی کشورهای ۱+۵ و به‌ویژه آمریکا به تعهدات مندرج در برجام عمل نکردند و عملکرد آنها تنها ناظر بر آزادسازی مقدار کمی از پول‌های بلوکه شده و حرکات مقطعی کم‌اثر بود. این عدم تعهد طرف مقابل با خروج آمریکا از برجام در دولت ترامپ، پوسته خود را به‌طور کامل کنار گذاشت

شورای اسلامی

و ماهیت خود را آشکار کرد. پس از آن، ایران نیز مطابق مفاد برجام (براساس بند شفافیت و اقدامات اعتمادساز ماده (۲۶) و بند سازوکار حل اختلاف، مواد (۳۶) و (۳۷) برنامه جامع اقدامات مشترک (برجام))^{۱۸} مرحله به مرحله و آرام آرام شروع به کاهش اقدامات و برگشت به وضعیت قبل از برجام نمود. هم‌زمان با روی کار آمدن دولت بایدن، در اواخر سال ۱۳۹۹ به‌موجب قانون «اقدام راهبردی برای لغو تحریم‌ها و صیانت از منافع ملت ایران» مصوب مجلس یازدهم، دولت موظف به ازسرگیری غنی‌سازی مطابق برنامه مشخص شده در قانون و تکمیل زنجیره تولید سوخت شد و مقرر شد پس از ضرب‌الاجل مشخص شده لغو پروتکل الحاقی را در دستور کار خود قرار دهد. پس از تصویب این قانون، عکس‌العمل‌هایی از طرف کشورهای ۱+۵ ملاحظه گردید که منجر به شروع مجدد مذاکرات گردید. رهبر معظم انقلاب سیاست کلی نظام را بدین صورت ترسیم کردند که برگشت ایران به برجام مشروط به لغو کامل تحریم‌های مندرج در برجام و راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها توسط ایران است.

در این فصل مراحل و شیوه راستی‌آزمایی ایران در بخش انرژی مورد توجه قرار گرفت. تحریم‌های عمده ناظر بر نفت و گاز و صنعت برق ایران مشمول موارد زیر است که باید مورد راستی‌آزمایی قرار گیرند:

- حوزه صادرات نفت و فراورده‌های نفتی از منظر مشتریان و بازارهای صادراتی

- حوزه پولی و بانکی و خدمات مرتبط با صادرات نفت

- حوزه تأمین کالا، تجهیزات و دانش فنی مورد نیاز صنعت نفت

- حوزه تولید، توسعه و سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز ایران و تأمین منابع مالی آن

- حوزه تأمین مواد اولیه و تجهیزات مورد نیاز صنعت برق

- عدم وصول درآمدهای حاصل از صادرات برق ایران

- عدم تأمین مالی برای توسعه شبکه انتقال نیروی برق

- لغو قراردادهای سرمایه‌گذاری در حوزه تولید برق و انتقال فناوری

در این فصل مراحل راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها ناظر بر هر یک از موارد فوق تشریح شد. اطمینان از صادرات پایدار نفت با انعقاد قرارداد دارای تضمین، انتقال بدون مشکل نفت با نفتکش‌های دارای بیمه‌های سه‌گانه (نفتکش، محموله، اتکایی)، عبور و مرور آزادانه نفتکش‌ها در بنادر بین‌المللی و بانکرینگ آنها و انتقال مالی از مجاری رسمی بانک‌های بین‌المللی و بانک‌های مرکزی ایران و مؤسسات مالی^۱ حاصل می‌شود. پس از لغو تحریم‌ها، تأمین مواد و تجهیزات نفت و گاز و صنعت برق با عادی شدن اتصال

۱. شایان ذکر است علاوه بر استفاده از مجاری رسمی بانک‌های بین‌المللی، استفاده از ظرفیت پیمان‌های پولی، چندجانبه و پیام‌رسان‌های مالی بین دو یا چند کشور مورد توجه قرار گیرد.



بانک‌های ایران به بانک‌های بین‌المللی آغاز خواهد شد که در این راستا نیز باید تمام مراحل باز شدن LC؛ انعقاد قرارداد و ثبت سفارش، بیمه و تضامین مالی و تحویل کالا از مبادی رسمی و انتقال پول راستی‌آزمایی شود. همچنین، قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز باید با تضامینی بسته شود که خروج طرف مقابل از قرارداد منعقد به راحتی و سهولت امکان‌پذیر نباشد. همان‌طور که در متن به تفصیل آمده زمان راستی‌آزمایی هر یک از موارد فوق متفاوت است و بسته به مورد بین ۱ تا ۶ ماه زمان نیاز دارد تا برای ایران این اطمینان حاصل شود که تحریم‌ها کاملاً لغو شده و سپس اقدامات متقابل برجام را اجرا نماید.

فصل دوم - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه صنعت

مقدمه

وجود شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها از نکات کلیدی دوران پس‌برجام محسوب می‌گردد. انجام صحیح این راستی‌آزمایی نقش بسزایی در ثبات شرایط تولید کشور خواهد داشت. این راستی‌آزمایی‌ها می‌بایست براساس سیاست کلی و قطعی تعیین شده توسط نظام جمهوری اسلامی ایران صورت پذیرد. مقام معظم رهبری در سخنرانی ۱۹ دی درباره گمانه‌زنی‌ها و مباحث جاری در فضای سیاسی کشور پیرامون رفتار جمهوری اسلامی در قبال برجام و وظایف آمریکا در این خصوص فرمودند: «ما هیچ اصراری نداریم، هیچ عجله‌ای نداریم که آمریکا به برجام برگردد؛ اصلاً مسئله ما این نیست که آمریکا به برجام برگردد یا برنگردد. آنچه مطالبه منطقی ما و مطالبه عقلانی ما است، رفع تحریم‌ها است؛ این حق غصب شده ملت ایران است». این جملات موضعی بود که رهبر انقلاب آن را به‌عنوان «سخن پایانی و قطعی» جمهوری اسلامی اعلام کردند. همچنین رهبر انقلاب در دیدار ۱۹ بهمن با فرماندهان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش با اشاره مجدد به این سیاست قطعی جمهوری اسلامی اشاره کردند: «بایستی در عمل تحریم‌ها را لغو کنند و ما راستی‌آزمایی کنیم و احساس کنیم که درست تحریم‌ها لغو شده، آن وقت ما هم به این تعهدات برجامی برمی‌گردیم؛ این سیاست قطعی جمهوری اسلامی است و مورد اتفاق مسئولان کشور هم هست و از این سیاست بر نخواهیم گشت».

برطبق این فرمایشات محورهای سیاست کلی در مورد رفع تحریم‌ها و راستی‌آزمایی به شرح ذیل است:

- استفاده از روش‌های عملی برای راستی‌آزمایی
- پرهیز از عجله و شتاب‌زدگی در راستی‌آزمایی
- تداوم راستی‌آزمایی

صنایع مختلفی در کشور طی سال‌های گذشته هدف تحریم‌های ظالمانه قرار گرفته و خسارت‌های

فراوانی دیده است. در ادامه شاخص‌های راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها برای برخی از صنایع استراتژیک کشور ارائه شده است.

۱. شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت پتروشیمی

اثر لغو تحریم‌ها بر صنعت پتروشیمی در چهار بخش، شامل بخش اول بازارهای صادراتی محصولات پتروشیمی، بخش دوم تأمین مالی و سرمایه‌گذاری، بخش سوم تجهیزات، دانش فنی و کاتالیست و بخش چهارم خدمات پشتیبانی صنعت (موضوعات پولی و بانکی و خدمات مرتبط با صادرات محصولات پتروشیمی از جمله کشتیرانی و بیمه محصولات) قابل رصد است.

همانطور که اشاره شد تحریم‌ها بر صنعت پتروشیمی در بخش‌های مختلف آن اثرگذار است که بازه زمانی راستی‌آزمایی لغو آنها با یکدیگر متفاوت است. به‌عنوان مثال راستی‌آزمایی اثر لغو تحریم‌ها در بحث تراکنش‌های مالی با بررسی تأثیر لغو تحریم‌ها در بخش خرید و فروش محصول و تجهیزات در صنعت پتروشیمی متفاوت است. به‌عنوان مثال در بحث فروش محصولات در بهترین شرایط حمل زمینی، فروش محصول پلیمری به کشور ترکیه حداقل یک هفته تا ۱۰ روز و فروش محصول شیمیایی حمل با کشتی حداقل یک ماه زمان لازم است.^۱ در صورت لغو تحریم‌ها زمان‌های مذکور به ترتیب به حداقل یک هفته و ۱۰ روز کاهش می‌یابد. در خصوص خرید تجهیزات از خارج در حال حاضر بازه زمانی ۸ تا ۱۰ ماه زمان لازم است که در صورت لغو تحریم‌ها این زمان به ۳ تا ۴ ماه کاهش می‌یابد. بدین ترتیب مشخص است با فرض پایبندی ایالات متحده به لغو تحریم‌ها در بازه زمانی کوتاه‌مدت امکان راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها میسر نیست.

موضوع مهم دیگری که باید در مذاکرات مورد توجه قرار گیرد اتخاذ سازوکارهای لازم برای پایداری اقدامات و پایبندی به تعهدات توسط دولت‌های آمریکایی و اروپایی است.

در ادامه برخی از شاخص‌های راستی‌آزمایی لغو تحریم‌ها در صنعت پتروشیمی ارائه می‌شود.

۱-۱. بازارهای صادراتی محصولات پتروشیمی

تغییر بازارها از کشورهای اروپایی به دیگر کشورها از جمله کشورهای آسیایی، آفریقایی، آمریکای جنوبی و افزایش سهم صادرات به چین از جمله استراتژی ایران در دوران تحریم بود، لذا در ادامه شاخص‌های راستی‌آزمایی این حوزه ارائه شده است.

۱. مراحل فروش محصول از زمان مذاکره با مشتری، توافق بر قیمت، صدور پیش فاکتور، پرداخت مشتری و صدور حواله و حمل محصول را شامل می‌شود.



۱-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- برگشت پایدار سهم ایران در واردات محصولات پتروشیمی بازارهای بین‌المللی به‌ویژه کشورهای اروپایی (متنوع شدن بازارهای صادراتی محصولات پتروشیمی)
- تدوین چارچوب قراردادهای خرید بلندمدت

۱-۲. تأمین مالی و سرمایه‌گذاری

امنیت اقتصادی و سیاسی یکی از بسترهای مورد نیاز افزایش سرمایه‌گذاری در کشور است. این در حالی است که تحریم‌ها با افزایش ریسک و نااطمینانی، موجب تشدید کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور شدند. حتی پس از برجام نیز حساسیت‌های سیاسی و اقتصادی مذاکره‌کنندگان برای اطمینان از حفظ استقلال اقتصادی و تردید در تداوم برجام بر حساسیت و سختی مذاکرات می‌افزود که نتیجه آن چیزی جز زمان‌برتر شدن قراردادهای و تأخیر در عملیاتی شدن سرمایه‌گذاری‌های فیزیکی نبود.

۱-۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- بهبود جایگاه ایران در شاخص ریسک اعتباری^۱
- بهبود رتبه‌بندی کشور ایران توسط مؤسسات مالی و اعتباری دنیا و تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
- ایجاد خط اعتباری برای تأمین مالی طرح‌های تولیدی در ایران

۱-۳. حوزه تحریم دانش فنی، تجهیزات و کاتالیست

با وجود تلاش‌های صورت گرفته در کشور و نتایج قابل قبول ایجاد شده در خصوص تعمیق ساخت داخل در حوزه دانش فنی و کاتالیست‌های مورد نیاز این صنعت، همچنان خلاءهای فناوری در این حوزه وجود دارد که از طریق خرید خارجی و واردات تأمین می‌شود. لذا شاخص‌های راستی‌آزمایی این حوزه عبارتست از:

۱-۳-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- ارائه تضامین لازم از سوی دولت‌ها و شرکت‌های اروپایی و آمریکایی مبنی بر عدم لغو یکطرفه قراردادها
- امکان واردات انواع کاتالیست‌ها به‌ویژه کاتالیست‌های فلزات گرانبها
- انعقاد قراردادهای تولید مشترک و امکان واردات قطعات پمپ‌ها، توربین‌ها و کمپرسورها توسط شرکت‌های معتبر مانند زیمنس با محوریت شرکت‌های توانمند داخلی با رعایت قانون حداکثر استفاده

۱. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی سالنامه در چند نوبت، شاخصی به نام COUNTRY RISK را منتشر می‌کند. شاخصی که از صفر تا ۷ عددگذاری شده و میزان ریسک موجود در هر کشور برای سرمایه‌گذاری را نشان می‌دهد. ریسک کشور از بنیادی‌ترین عوامل تعیین‌کننده در حداقل نرخ بیمه‌های اعتباری نیز به حساب می‌آید به این معنا که هر چقدر ریسک یک کشور پایین‌تر باشد، سرمایه‌گذاران مجبور به پرداخت نرخ کمتری برای بیمه خواهند بود و تمایل آنها برای ورود به آن منطقه افزایش می‌یابد. تمام این مسائل، اهمیت کاهش ریسک کشور برای اقتصاد ایران که نیاز به جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد را نشان می‌دهد. تشدید تحریم‌ها شاخص ریسک اعتباری ایران را به عدد ۶ افزایش داد.

شورای اسلامی

از توان تولیدی و خدماتی و حمایت از کالای ایرانی

- تسریع در مراحل خرید و حذف اخذ مجوزهای تعریف شده در مراحل مختلف خرید تجهیزات و قطعات برای شرکت‌های ایرانی

مراحل خرید تجهیزات از نقطه شروع کدگذاری در انبار و صدور درخواست خرید، تعیین قیمت برآوردی قطعه مورد نیاز در داخل شرکت و تعیین سازنده و فروشنده و انجام استعلام‌های لازم، تعیین روش‌های حمل، عقد قرارداد و سفارش خرید، پیش‌پرداخت خرید، اخذ مجوزهای لازم در خصوص قطعاتی که کاربرد دوگانه دارد، سفارش ساخت توسط سازنده، بیمه و تحویل محصول در شرایط تحریم حداقل ۸ تا ۱۰ ماه زمان میبرد. در صورت برطرف شدن تحریم‌ها این بازه زمانی به ۳ الی ۴ ماه کاهش می‌یابد.

۴-۱. خدمات پشتیبانی صنعت پتروشیمی

تحریم بخش پولی و مالی یکی از مهم‌ترین تحریم‌ها علیه ایران است، اهمیت این تحریم‌ها از آن جهت است که همه تراکنش‌های مالی ایران با دیگر کشورها را هدف قرار می‌دهد و عملاً باعث اختلال در نظام تجارت خارجی کشور می‌شود.

۴-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- برگشت به شرایط قبل تحریم در خصوص نحوه تعامل فروشندگان خارجی با شرکت‌های ایرانی مبنی بر قبول دریافت وجه سفارش پس از تأیید و تحویل کالا توسط طرف ایرانی (پس از لغو برجام خریدهای خارجی شرکت‌های ایرانی عمدتاً به صورت نقدی انجام می‌شود).

- انعقاد قرارداد شرکت‌های بیمه‌ای معتبر دنیا برای پوشش ریسک محموله‌های صادراتی صنعت پتروشیمی کشور

- تدوین سازوکار لازم برای همکاری شرکت‌های بازرسی فنی بین‌المللی در ارائه تأییدیه فنی و یا صدور گواهینامه‌های مرتبط با محصولات

- فروش و حمل مستقیم محصولات پتروشیمی و عدم نیاز به تعویض بارنامه و حضور واسطه‌ها

۲. شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت خودروسازی

اثر لغو تحریم‌ها بر صنعت خودروسازی در دو بخش شامل:

- بخش تأمین مالی و سرمایه‌گذاری
- بخش قطعات گلوگاهی و دانش فنی



قابل رصد است. شایان ذکر است تأثیر تحریم‌ها بر صنعت خودروسازی در سطوح مختلفی اثرگذار بوده که بازه زمانی راستی‌آزمایی لغو آنها متفاوت خواهد بود.

۲-۱. عقد قرارداد و تأمین تجهیزات

پیش از شروع تحریم‌ها شرکت‌های خارجی توانایی سرمایه‌گذاری در حوزه خودرو را داشتند. در قرارداد همکاری پژو با ایران خودرو، ورود سرمایه در قالب تأمین مواد اولیه تولید و یا تجهیزات تولید بوده است؛ در این راستا شرکت ایکاپ، که یک شرکت سرمایه‌گذاری مشترک با سهم ۵۰ درصد ایران خودرو و ۵۰ درصد پژو می‌باشد در سال ۱۳۹۵ با امضای قرارداد بین ایران خودرو و پژو در تهران افتتاح شد. هدف از ایجاد این شرکت، تولید محصولات جدید پژو در ایران و صادرات به خاورمیانه و در نهایت ایجاد هاب تولید محصولات پژو در غرب آسیا بود. از اردیبهشت ۱۳۹۷ همکاری بین ایکاپ و پژو به دلیل تحریم‌های اقتصادی به حالت تعلیق درآمده و عملاً شرکت پژو سیتروئن فعالیت در ایران را در دوره تحریم‌ها متوقف کرد. محصولات تولیدی این شرکت در فاز اول، پژو ۲۰۰۸، پژو ۲۰۸ و پژو ۳۰۱ بودند. تولید همه این خودروها به دلیل قطع همکاری طرف خارجی متوقف شده است. در این قرارداد قطعات مورد نیاز برای تولید خودروی پژو ۲۰۰۸ به شکل Part By Part به ایران ارسال می‌شد.

۲-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- عقد قراردادهای بلندمدت خودروسازی‌های بزرگ دنیا با تضامین لازم برای همکاری بلندمدت
- ایجاد خط اعتباری برای تأمین مالی طرح‌های تولیدی در ایران

۲-۲. قطعات گلوگاهی و دانش فنی

اکثر خودروسازی‌های دنیا جهت کاهش هزینه‌های تولید، تولید بخشی از قطعات را به شرکت‌های تخصصی آن حوزه واگذار می‌کنند تا ضمن افزایش کیفیت محصول، با تولید انبوه هزینه‌های کمتری ایجاد شود. با شرایط تحریم هزینه تأمین برخی از قطعات خودرو برای کشور افزایش یافته است.

۲-۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- واردات انواع ماژول‌ها و سنسورهای کنترلی، امنیتی خودرو
- ارائه تضامین لازم از سوی دولت‌ها و شرکت‌های اروپایی و آمریکایی مبنی بر امکان واردات پایدار قطعات گلوگاهی راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در این حوزه چندان قابل زمان‌بندی نیست، با وجود شروع فروش و ارسال قطعات و شروع تولید و تداوم تولید خودروهایی که تولید آنها متوقف شده‌اند را می‌توان به‌عنوان شاخص کلیدی در این حوزه عنوان کرد.

شورای اسلامی

۳. شیوه راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در صنعت لوازم خانگی

اثر لغو تحریم‌ها بر صنعت لوازم خانگی در سه بخش شامل:

- بخش تأمین مواد اولیه و قطعات،
- تأمین مالی و سرمایه‌گذاری،
- بخش انتقال دانش فنی،

قابل رصد است. شایان ذکر است تأثیر تحریم‌ها بر صنعت لوازم خانگی در سطوح مختلفی اثرگذار بوده که بازه زمانی راستی‌آزمایی لغو آنها متفاوت خواهد بود.

۳-۱. تأمین مواد اولیه و قطعات

پیش از شروع تحریم‌ها شرکت‌های خارجی نظیر ال‌جی، سامسونگ، سونی، پاناسونیک و بوش با شرکت‌های داخلی قرارداد همکاری و تأمین قطعات را در حوزه لوازم خانگی منعقد نموده بودند و بعد از خروج آمریکا از برجام این شرکت‌ها با شرکت‌ها ایرانی قطع همکاری کردند.

۳-۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- پرداخت خسارت عدم اجرای قراردادهای پیشین
- اجرای مفاد قراردادهای تأمین قطعات
- ارائه تضمین لازم برای تداوم اجرای قراردادها

۳-۲. تأمین مالی و سرمایه‌گذاری

برخی از شرکت‌های خارجی پیش از تحریم جهت سرمایه‌گذاری در ایران حضور داشتند و همچنین شرکت‌های ایرانی اقدام به تأسیس واحدهای تولیدی در کشورهای همسایه نمودند که با اعمال تحریم‌ها، سرمایه‌گذاری در داخل ایران ممنوع گردید.

۳-۲-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

- بهبود جایگاه ایران در شاخص ریسک اعتباری
- بهبود رتبه‌بندی کشور ایران توسط مؤسسات مالی و اعتباری دنیا و بهبود و تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
- ایجاد خط اعتباری برای تأمین مالی طرح‌های تولیدی در حوزه‌های بخشی در ایران



جمع بندی

علی‌رغم همه مشکلات ناشی از تحریم‌های ایالات متحده آمریکا که اقتصاد و صنعت کشور را درگیر کرده است، مهم‌ترین صدمه‌ای که از ناحیه تحریم‌ها به کشور وارد می‌شود، در گلوگاه تبادلات بانکی است؛ به‌گونه‌ای که پس از توافق برجام و رفع برخی از تحریم‌ها، با وجود آنکه در ابعاد گوناگون با شرکت‌های خارجی قراردادهای مختلفی منعقد گردید، اما هیچ‌گونه گشایشی در تبادلات بانکی صورت نگرفت و در واقع رفع تحریمی در مبادلات بانکی انجام نشد. لذا می‌توان سایر گشایش‌های ناشی از رفع تحریم‌ها بدون رفع گره‌های تبادلات بانکی را بی‌اثر و یا کم‌اثر دانست. بنابراین بهترین راستی‌آزمایی، رفع تحریم‌های حوزه بانکی و انجام تبادلات پولی است. همچنین برای حصول اطمینان از عدم بازگشت آمریکا به رویه قبلی لازم است، همان‌طور که بخشنامه‌هایی برای ممنوعیت همکاری شرکت‌ها با ایران صادر شده است، اکنون بخشنامه‌هایی برای لغو بخشنامه‌های قبلی تصویب شده و اجازه همکاری در این بخشنامه‌ها آورده شود و تضامینی به‌صورت آشکار جهت رفع نگرانی شرکت‌ها از سرمایه‌گذاری در کشور ایران منعقد گردد.

با توجه به طولانی بودن روندهای ثبت سفارش و تجارت بین‌المللی محصولات معدن و صنایع معدنی حداقل بازه یک تا سه‌ماهه به‌منظور راستی‌آزمایی در زمینه تسهیل نقل‌وانتقال بدون واسطه پول، تمایل شرکت‌های خارجی به انجام مراودات مالی و تجاری با شرکت‌های ایرانی و تسهیل حمل‌ونقل دریایی با مبدأ ایران و با اعلام رسمی مورد نیاز است و در بازه کمتر از یک ماه امکان این راستی‌آزمایی وجود ندارد.

پیوست

همچنین طبق مفاد برنامه جامع اقدامات مشترک بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای ۵+۱ باید تمامی اقدامات زیر را برای رفع تحریم‌های اتحادیه اروپایی صورت گیرد:

شماره	عنوان
طبق بند شماره ۱۹ برجام	لغو تحریم‌های اقتصادی و مالی از جمله فهرست افراد مشخص در تحریم‌های اتحادیه اروپا
ک ۱۹	صادرات تجهیزات و اتخاذ قراردادهای تکنولوژی کلیدی صنایع دریایی
ف ۱۹	واردات فلزات نیم‌ساخته مانند آلومینیم و فولاد برای صنایع خودروسازی و لوازم خانگی

و برطبق پیوست ۲ برجام در راستای راستی‌آزمایی رفع تحریم‌های آمریکا می‌توان از مفاد زیر برای راستی‌آزمایی استفاده کرد:

شماره	عنوان
جز ۴-۶ بند ب و جز ۷-۴ بند ب؛	اخذ قرارداد جهت انتقال فناوری‌های لازم در راستای ارتقای استاندارد خودروهای داخلی از یورو ۴ به یورو ۶
جز ۴-۶ بند ب و جز ۳-۴ بند ب	انتقال فناوری تولید بنزین با استاندارد یورو ۶
جز ۱-۵ بند ب؛	خرید هواپیما؛ اتخاذ ادامه قرارداد خرید ۱۰۰ دستگاه هواپیما

خرید و واردات قطعات مورد نیاز خودروسازان	جز ۷-۴ بند ب؛
خرید و واردات فلزات نیم‌ساخته مانند آلومینیم و فولاد و ورق‌های آجدار	جز ۶-۴ بند ب؛

همچنین خروج تمامی افراد و شرکت‌ها و مؤسسات ضمیمه شماره ۱ تصمیم شماره ۲۰۱۰/۴۱۳ و ضمیمه شماره ۸ آیین‌نامه اجرایی شماره ۲۰۱۲ پ۲۶۷ شورای عالی اتحادیه اروپایی و نیز فهرست SDN.

فصل سوم - شاخص‌ها و شیوه‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه فناوری هوایی

مقدمه

پس از امضای برجام با کشورهای ۱+۵ این امکان فراهم شد که شرکت ایران‌ایر به‌عنوان ایرلاین حامل پرچم بتواند قراردادهای مهمی با دو شرکت هواپیماسازی مهم دنیا (ایرباس و بوئینگ) و همچنین باکیفیت‌ترین سازنده هواپیماهای کوتاه‌برد (ای‌تی‌آر) برای تأمین بخشی از ناوگان موردنیاز خود منعقد نماید.^۱ این قراردادها در مجموع شامل ۲۰۰ فروند هواپیما بود، شامل ۲۰ فروند ATR 72-600 (به‌علاوه امکان سفارش ۲۰ فروند دیگر) که ۱۳ فروند آن وارد کشور شد و همچنین ۱۰۰ فروند هواپیمای ایرباس و ۸۰ فروند هواپیمای بوئینگ که از مجموع آنها ۲ فروند ایرباس A330-200 و یک فروند ایرباس A321 در ناوگان هوایی ایران قرار گرفت.^۲ قراردادهای مذکور نیاز به تأیید اداره کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا (اوفک) داشت و این مجوز به‌واسطه رفع تحریم‌ها صادر شده بود و تا انتهای سال ۲۰۲۰ اعتبار داشت اما به‌دلیل تغییر سیاست‌های دونالد ترامپ و خروج آمریکا از برجام در تاریخ ۸ می ۲۰۱۸ لغو گردید.

تبیین موضوع

به‌صورت خلاصه بخش‌های متأثر از تحریم و سیاست‌های مغرضانه آمریکا علیه ایران در حوزه هوایی را می‌توان در قالب سه موضوع تأمین هواپیما و قطعات، تعمیر و نگهداری و هوانوردی عمومی دسته‌بندی کرد:

۱. تأمین هواپیما و قطعات

مهم‌ترین مسئله در موضوع تأمین هواپیما، همان‌طور که در مقدمه ذکر شد، ممنوعیت مجوز فروش

۱. علاوه بر ایران ایر شرکت‌های هواپیمایی زاگرس و آسمان نیز مذاکراتی در زمینه خرید هواپیما انجام دادند.
 ۲. خریدهای برجامی متعلق به شرکت هواپیمایی جمهوری اسلامی بود که (۲۳۰+۷۰ میلیون دلار به‌علاوه ۱۰۰ میلیون یورو) پرداخت گردید.



هوایما و تجهیزات به ایران به واسطه اعلام دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا (اوفک OFAC) است. در این قانون، فروش هواگردهایی که بیش از ۱۰ درصد آن ساخت کمپانی‌های آمریکایی باشد نیازمند اخذ مجوز اوفک هستند که به همین دلیل تمامی قراردادهایی که ایران در زمینه خرید هوایما پس از برجام امضا نمود لغو شده است. همانطور که قبلاً اشاره گردید، به واسطه امضای برجام قرارداد خرید ۲۰۰ فروند هوایما از شرکت‌های هوایماساز امضا شد. اولین نکته حائز اهمیت آن است که با وجود تلاش و زحمات تیم ایرانی در پس‌برجام، قراردادهای فروش به صورت Relevant event منقعد شده بودند. این امر این‌طور تفسیر می‌شود که قرارداد فروش به ایران تا زمان اعتبار مجوز اوفک برقرار است و در صورت لغو مجوز، قرارداد فروش کان لم یکن تلقی می‌گردد هر چند که مسائل مربوط به دریافت خسارت از خود آمریکا از طریق کانال‌های دیگر قابل پیگیری می‌باشد. نکته دوم، این است که شرکت‌های فروشنده برای هر قرارداد باید مجوز فروش هوایما و تجهیزات به ایران را از وزارت خزانه‌داری آمریکا دریافت نمایند. لذا قابل بیان است که با هدف خرید به تعداد دلخواه و نامحدود توسط ایران، آمریکا نباید مجوزهای اوفک را با قید محدودیت زمانی برای این شرکت‌ها صادر نماید. در صورت عدم ملاحظه چنین قیدی حتی در صورت امضای قرارداد و سفارش ساخت هوایما، با توجه به طولانی بودن پروسه ساخت و تحویل، امکان عدم تحویل هوایما وجود دارد. در ادامه موضوع محدودیت‌های اوفک همچنین مشاهده شد که پس از ورود هواپیماهای ای‌تی‌آر به ایران با توجه به شرایطی که در آن زمان به وجود آمد، امکان اجاره کوتاه‌مدت هواپیماها به ایرلاین‌های خارجی نیز مقدور نشد.

۱-۱. شاخص‌های راستی‌آزمایی

در مجموع می‌توان گفت مهم‌ترین اقدام راستی‌آزمایی در این زمینه عبارت است از اینکه ایران بتواند مطابق روش تجارت جهانی به تعداد دلخواه هواگرد خارجی (Aircraft) (مسافربری، باری، بالگرد و ...) را مؤکداً به صورت مستقیم و بدون واسطه با رعایت قید عدم محدودیت مجوز اوفک خریداری نماید و به همراه آن خدمات آموزشی و پشتیبانی را دریافت نماید.

۲. تعمیر و نگهداری

شاید بتوان گفت یکی دیگر از مهم‌ترین چالش‌های کنونی بخش هوایی کشور عدم تکمیل عملیات تعمیر و نگهداری، پشتیبانی، آموزش و تأمین مالی است که به واسطه آن علاوه بر هوایماهای فرسوده داخلی حتی چند فروند از هواپیماهای ATR پس‌برجامی نیز به دلایلی دچار مشکل شده‌اند. موضوع تعمیر و نگهداری از موضوعاتی است که به نظر می‌رسد از لحاظ برطرف شدن چالش‌های آن که شامل تعمیرات و پشتیبانی هواپیماهای ایرانی در خارج از کشور است، سریع‌تر و عملیاتی‌تر باشد.

۲-۱. شاخص‌های راستی آزمایی

لذا با عنایت به موارد فوق می‌توان گفت مهم‌ترین اقدام راستی آزمایی در این زمینه عبارت است از لغو تحریم‌ها در موضوع تعمیر، نگهداری و پشتیبانی به هر شکل، شامل تأمین قطعات، تعمیر هواپیما و تعمیرات اساسی هواپیما در خارج از کشور و همچنین تأمین تجهیزات مربوط به عملیات فرودگاهی و چک‌های پروازی فرودگاهی (Workshop Equipment).

۳. هوانوردی عمومی

هوانوردی عمومی برخلاف دو مورد بالا پس از لغو برجام به نحو چشمگیری تحت تأثیر قرار نگرفت. اما به دلیل موضوع عدم امکان مبادلات مالی به واسطه همکاری نکردن کشورهای صاحب فناوری و همچنین سیاه‌نمایی‌ها و جنگ روانی امریکا در دوران دونالد ترامپ، یک فضای ناامن سرمایه‌گذاری به وجود آمد و این حوزه به واسطه قطع همکاری شرکای خارجی تا حدی آسیب‌پذیر شد.

جمع‌بندی و پیشنهاد

در ترسیم اقدامات راستی‌آزمایی طرفین غربی خصوصاً ایالات‌متحده در موضوع بازگشت به برجام از یک سو می‌بایست عزم کشورهای ۱+۵ مورد محک قرار گیرد و از سوی دیگر در موضوع اقدامات راستی‌آزمایی، موارد باید به صورت عملیاتی، دارای بازه زمانی و حداقل پیچیدگی‌های اجرایی و حقوقی و با تأکید بر حفظ مصالح ملی باشد. لذا با توجه به اهمیت موضوع، اقداماتی که در کوتاه‌مدت در زمینه رفع تحریم‌ها قابل ارزیابی باشد مورد توجه قرار گرفته است. مهم‌ترین پیشنهاد در این رابطه در وهله اول عبارت است از اینکه ایران بتواند مطابق روش تجارت جهانی به تعداد دلخواه هواگرد خارجی (Aircraft) (مسافربری، باری، بالگرد و...) را مؤکداً به صورت مستقیم و بدون واسطه با رعایت قید عدم محدودیت مجوز اوفک خریداری نماید و به همراه آن خدمات آموزشی و پشتیبانی را دریافت نماید. این امر به منظور راستی‌آزمایی عملیاتی به این صورت پیشنهاد می‌شود که اوفک مجوزهای شرکت‌های ایران ایر، آسمان و زاگرس را ظرف مدت حداکثر یک هفته کاری بدون اعمال قید محدودیت مجدداً تمدید نماید و علاوه



بر آن کانال‌های پولی و مالی برای انتقال خرید هواگردها باز شود^۱. در وهله دوم پیشنهاد راستی‌آزمایی عبارت است از لغو تحریم‌ها در موضوع تعمیر، نگهداری و پشتیبانی به هر شکل، شامل تأمین قطعات، تعمیر هواپیما و تعمیرات اساسی هواپیما در خارج از کشور و همچنین تأمین تجهیزات مربوط به عملیات فرودگاهی و چک‌های پروازی فرودگاهی (Workshop Equipment). برای راستی‌آزمایی عملیاتی در صورت تمدید مجوز اوفک بدین صورت می‌تواند باشد که ظرف مدت یک هفته پس از تمدید مجوز اوفک، دسترسی به پنل سرویس‌های پشتیبانی^۲ ایرباس که به واسطه تحریم مسدود شده بود، میسر شود.

۱. و یا حداقل در یک بازه زمانی چند ساله (مثلاً تا پایان سال ۲۰۳۰) به صورت نامحدود مجوز اوفک را صادر نماید با این هدف که قرارداد از حالت Relevant Event خارج شود.

2. Support Services

پی‌نوشت‌ها

- [۱] نادمی، یونس و حسنوند، داریوش. (۱۳۹۸). «شدت تحریم‌ها و فقر در ایران: لزوم لغو تحریم‌ها از منظر حقوق بشر»، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری. برگرفته از تارنمای ssp.iranjournala.ir
- [2] Congressional Research Service (April. 6 2021). "Iran Sanctions", Retrieved from www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf
- [۳] ملا کریمی امیر، جلالی محمود. (بهار ۱۳۹۶). «ماهیت برجام از منظر حقوق بین‌الملل»، نشریه مطالعات حقوق عمومی. برگرفته از تارنمای www.sid.ir
- [4] Congressional Research Service (Nov. 18.2020). "Iran Sanctions", Retrieved from, www.crsreports.congress.gov
- [۵] الزامات و شاخص‌های راستی‌آزمایی واقعی رفع تحریم‌ها در دستیابی به منافع اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس، فروردین ۱۴۰۰ شماره مسلسل ۱۷۴۶۲.
- [۶] ترجمه برنامه جامع اقدام مشترک بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای گروه ۵+۱ (چین، فرانسه، آلمان، روسیه، انگلستان و آمریکا با نماینده عالی اتحادیه اروپا در امور خارجی و سیاست‌های امنیتی) <https://www.mfa.ir/files/mfa/pdf.pdf>
- دریافت اطلاعات از طریق مصاحبه با فعالین، کارشناسان و شرکتهای پتروشیمی.
 - گزارش تحقیق و تفحص خودرو، کمیسیون صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی، سال ۱۳۹۸-۱۳۹۹.
 - دریافت اطلاعات از طریق مصاحبه با فعالین صنعت خودرو (انجمن‌های خودروسازان و قطعه‌سازان).
 - دریافت اطلاعات از طریق مصاحبه با فعالین صنعت لوازم خانگی (انجمن لوازم خانگی).



مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۷۴۷۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: شاخص‌های راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها در حوزه انرژی، صنعت و فناوری هوایی

نام دفتر: معاونت امور تولیدی

تهیه و تدوین‌کنندگان: روح‌ا... احمدی، ناصر ناصری‌فر، فاطمه میرجلیلی، زهرا جعفری، علی اعظمی، رسول سلیمانی، مهدخت متین، سعید شجاعی، محمد ابید

مدیر مطالعه: امیررضا شاهانی

همکار: هادی خرمی‌شاد

ناظر علمی: امیررضا شاهانی

ویراستار تخصصی: زلیخا رضازاده

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. راستی‌آزمایی رفع تحریم‌ها
۲. حوزه نفت
۳. صنعت
۴. معدن
۵. هوایی
۶. شاخص‌ها
۷. زمان مورد نیاز



تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱/۲۴